अध्यात्ममिति आत्मापुर्यष्टकं तच्चकर्मेंद्रियाणि १ ज्ञानेंद्रियाणि २ मनआदिचतुष्टयं ३ पंचप्राणाः ४ पंचभूतानि ५ कामः ६ कर्म ७ अविद्याचेति ८ पुनरितिशतकृत्वोपिपथ्यंवेदितव्यमिति न्यायेनविस्तरार्थंचोच्यतेयथेतिसप्रकारंवेद ॥ १ ॥२॥ भूतानांजरायुजादीनां सागरोर्मिन्यायेनप्रतिजीवंभूम्यादयःपृथक्कल्पिताःसंतीत्यर्थः ॥३॥ एतदेवदृष्टांतांतरपूर्वकमाह प्रसार्येति यवीयःसुअल्पेषुशरीराकारेषुमहाभूतेषुस्थित्वाविकुर्वतेसृष्टिलयाख्यंविकारंजनयंति ॥ ४ ॥ अंतःशरीरेएवस्वमवद्ब्रह्मांडोदयप्रलयौभवतइतिफलितमाह इतीति तन्मयंअल्पभूतमयं तस्मिन्शरीरांतःस्थे तथासृष्टिप्रलयादिकंनिर्दिश्यते इहैवांतःशरीरेसोम्यसपुरुषोयस्मिन्नेताःषोडशकलाःप्रभवंतीतिश्रुत्या ॥ ५ ॥ यद्यपिसर्वस्मिन्शरीरेपंचैवभूतानितथापिशरीरेषुसुरनरतिर्यगादिरूपेणवैषम्यमकरोत् तत्रहेतुः यस्मिन्कर्मणिनिमित्तेस

शुकउवाच अध्यात्मंविस्तरेणेहपुनरेववदस्वमे ॥ यदध्यात्मंयथावेदभगवन्नृषिसत्तम ॥ १ ॥ व्यासउवाच अध्यात्मंयदिदंतातपुरुषस्येहपठ्यते ॥ तत्तेहंवर्तयिष्यामितस्यव्याख्यामिमांशृणु ॥ २ ॥ भूमिरापस्तथाज्योतिर्वायुराकाशएवच ॥ महाभूतानिभूतानांसागरस्योर्मयोयथा ॥ ३ ॥ **प्रसार्येहयथांगानिकूर्मःसंहरतेपुनः ॥** तद्वन्महांतिभूतानियवीयःसुविकुर्वते ॥ ४ ॥ इतितन्मयमेवेदंसर्वंस्थावरजंगमं ॥ सर्गेचप्रलयेचैवतस्मिन्निर्दिश्यतेतथा ॥ ५ ॥ महाभूतानिपंचैवसर्वभूतेषुभूतकृत् ॥ अकरोत्तातवैषम्यंयस्मिन्यदनुपश्यति ॥ ६ ॥ शुकउवाच अकरोद्यच्छरीरेषुकथंतदुपलक्षयेत् ॥ **इंद्रियाणिगुणाःकेचित्कथंतानुपलक्षयेत् ॥** ७ ॥ व्यासउवाच एतत्तेवर्तयिष्यामियथावदनुपूर्वशः ॥ शृणुतत्त्वमिहैकाग्रोयथातत्त्वंयथाचतत् ॥ ८ ॥ **शब्दःश्रोत्रंतथाखानित्रयमाकाशसंभवं ॥** प्राणश्चेष्टातथास्पर्शएतेवायुगुणास्त्रयः ॥ ९ ॥ रूपंचक्षुर्विपाकश्चत्रिधाज्योतिर्विधीयते ॥ रसोथरसनंस्नेहोगुणास्त्वेतेत्रयोंऽभसः ॥ ॥ १० ॥ घ्रेयंघ्राणंशरीरंचभूमेरेतेगुणास्त्रयः ॥ एतावानिंद्रियग्रामैर्व्याख्यातःपांचभौतिकः ॥ ११ ॥ वायोःस्पर्शोरसोद्भ्यश्चज्योतिषोरूपमुच्यते ॥ **आकाशप्रभवःशब्दोगंधोभूमिगुणःस्मृतः ॥ १२ ॥**

ति यदनुपश्यतिअंतकाले यंयंवापिस्मरन्भावंत्यजत्यंतेकलेवरं तंतमेवैतीतिस्मृतेः ॥ ६ ॥ शरीरेषुशरीरावयवेषुबुद्धींद्रियादिषुयद्वैषम्यंकानिचिदिंद्रियाणिकेचिदुणाःशब्दादयइत्येवमादितत्कथमितिस्वरूपतोगुणतश्चभेदंकथंशब्दद्वयेनपृच्छतीत्यर्थः ॥ ७ ॥ तदेववक्तुंप्रतिजानीते यथातत्त्वंयथाचतदिति ॥ ८ ॥ शब्दश्रोत्रदेहच्छिद्राणिस्वरूपतोभिन्नानि विषयत्वंकरणत्वंतदुभयाश्रयत्वंचेतिगुणतोभिन्नानि एवमपेपिज्ञेयं स्पर्शःस्पर्शनेंद्रियं वायुगुणाःवायुविकाराः ॥ ९ ॥ विपाकःजाठरः ॥ १० ॥ शरीरंकठिनांशबाहुल्यात्पार्थिवं इंद्रियग्रामैःसहपांचभौतिकोविकारः ॥ ११ ॥ स्पर्शादयोवाय्वादीनांगुणास्तद्विकारैःस्पर्शनादींद्रियैर्गृह्यंते ॥ १२ ॥

Digitized by Google